

به نام هستی بخش

برنامه مدیریت جامع حوضه آبخیز تالاب قره‌قشلاق به همراه مطالعات شناخت

تهیه شده با همکاری سازمان‌های دولتی و مردم‌نهاد
و جوامع محلی حوضه آبخیز تالاب قره‌قشلاق

گردآورنده؛ انجمن جوانان حافظ زمین (دامون)
با همکاری اداره کل حفاظت محیط زیست آذربایجان شرقی
و
طرح حفاظت از تالابهای ایران

طرح حفاظت
تالاب‌های ایران

اداره کل حفاظت
محیط زیست
آذربایجان شرقی

انجمن جوانان حافظ زمین
(دامون)

عنوان و نام پدیدآور: برنامه مدیریت جامع حوضه آبخیز تالاب قره قشلاق به همراه مطالعات شناخت/ مهدی مجتهدی، حسین ورجاوند، فرهاد عرب پور داهوئی؛ با همکاری انجمن جوانان حافظ زمین (دامون)، سازمان حفاظت محیط زیست اداره کل حفاظت از محیط زیست آذربایجان شرقی.

مشخصات نشر: تهران: نشر پریس، ۱۳۹۲.

مشخصات ظاهری: ۱۲۶ص - مصور (رنگی) ، جدول (رنگی) ، نمودار (رنگی) .

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۳۳۰۲-۵-۶

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه: ص. ۱۲۶.

موضوع: تالاب‌ها-- ایران -- مدیریت

موضوع: تالاب قره قشلاق

سرشناسه: مجتهدی، مهدی. ۱۳۵۹

شناسه افزوده: ورجاوند حسین ۱۳۵۸ -

شناسه افزوده: عرب پور داهوئی، فرهاد، ۱۳۶۲ -

شناسه افزوده: انجمن جوانان حافظ زمین (دامون)

شناسه افزوده: سازمان حفاظت محیط زیست. اداره کل حفاظت محیط زیست استان آذربایجان شرقی

رده بندی کنگره: DSR۲۱۶۱/۷/م۳ ۱۳۹۲

رده بندی دیویی: ۹۵۵/۳۳۳

شماره کتابشناسی ملی: ۳۱۳۶۶۸۲

مجموعه مستندات طرح حفاظت از تالابهای ایران

(سازمان حفاظت محیط زیست، برنامه توسعه ملل متحد، تسهیلات محیط زیست جهانی)

عنوان: برنامه مدیریت جامع حوضه آبخیز تالاب قره قشلاق به همراه مطالعات شناخت

ناشر: نشر پریس

دست اندرکاران تهیه برنامه مدیریت جامع تالاب: ارگانهای دولتی، سازمانهای مردم نهاد و جوامع محلی حوضه آبخیز

تالاب قره قشلاق

گروه مطالعات شناخت: انجمن جوانان حافظ زمین (دامون)؛ (مهدی مجتهدی، حسین ورجاوند،

المیرا شربافی، زهرا غزنویان، حامد جلیلووند، محمود صوفی) و فرهاد عرب پور داهوئی

مشاورین علمی: بهرام زهزاد، نسترن موسوی، منیژه مقصودی

طراح جلد: مینا اقوامی

صفحه آرا: دنیا جلیلووند (رنگ آهنگ اندیشه)

شمارگان: ۱۰۰۰

نوبت چاپ: اول

سال انتشار: ۱۳۹۲

۱۰	بخش اول: برنامه مدیریت جامع حوضه آبخیز تالاب قره‌قشلاق
۱۱	۱. پیشگفتار
۱۱	۲. هدف برنامه مدیریت جامع تالاب قره‌قشلاق
۱۱	۳. فرایند تدوین مشارکتی برنامه
۱۲	۴. ویژگی‌های تالاب
۱۳	۱.۴. مشخصات فیزیکی تالاب
۱۴	۲.۴. محیط زیست طبیعی
۱۴	۳.۴. محیط زیست انسانی
۱۴	۴.۴. منابع آلاینده محیط زیست
۱۷	۵. ارزشها و تهدیدات تالاب
۱۹	۶. ذینفعان و گروه‌های ذیربط
۲۱	۷. رویکرد مورد استفاده در تدوین برنامه جامع مدیریت
۲۱	۸. تدوین برنامه مدیریت جامع
۲۱	۱.۸. شیوه مشارکتی در تدوین برنامه مدیریت
۲۱	۲.۸. تشکیل کارگروه تدوین برنامه مدیریت
۲۱	۳.۸. تعیین نقشه راه
۲۲	۴.۸. تعیین چشم انداز
۲۲	۵.۸. تعیین هدف اصلی
۲۲	۶.۸. تعیین اهداف راهبردی
۲۳	۷.۸. ساز و کار اجرایی
۳۵	۸.۸. فرایند تصویب و اجرای برنامه مدیریت
۳۵	۹.۸. تامین منابع مالی اجرای برنامه مدیریت
۳۷	۹. پایش و ارزیابی
۳۸	۱.۹. طراحی برنامه پایش
۳۸	۲.۹. برنامه پایش تالاب
۳۸	۱.۲.۹. آب
۳۸	۲.۲.۹. تنوع زیستی
۳۹	۳.۲.۹. کاربری اراضی
۳۹	۴.۲.۹. معیشت پایدار و آگاه سازی
۴۴	۳.۹. الزامات اجرایی برنامه پایش
۴۵	۴.۹. کاهش ریسک‌های مرتبط با اجرای برنامه پایش
۴۶	۱۰. پهنه‌بندی منطقه شکار ممنوع تالاب قره‌قشلاق

۴۶	۱.۱۰. مفهوم پهنه‌بندی.....
۴۶	۲.۱۰. رویکردهای مورد استفاده برای پهنه‌بندی.....
۴۶	۳.۱۰. اهداف پهنه‌بندی.....
۴۷	۴.۱۰. مراحل اجرای پهنه‌بندی.....
۴۷	۵.۱۰. فرایند پهنه‌بندی مشارکتی.....
۴۷	۱۱. تهیه نقشه پوشش فعلی اراضی.....
۴۹	۱.۱۱. تهیه فهرست کاربری‌های فعلی تالاب.....
۴۹	۱۲. تهیه نقشه پراکنش تنوع زیستی.....
۵۱	۱.۱۲. تهیه فهرست عوامل تعیین کننده حساسیت زیستگاه.....
۵۳	۱۳. تهیه نقشه پهنه‌بندی با توجه به معیارهای تعیین کننده حساسیت.....
۵۶	۱۴. دستورالعمل‌های اجرایی زیستگاه‌های حساس.....
۵۶	۱.۱۴. دستورالعمل اجرایی برداشت نی و گراز تالاب.....
۵۶	۲.۱۴. دستورالعمل اجرایی ماهیگیری در تالاب.....
۵۷	۳.۱۴. دستورالعمل طبیعت گردی در منطقه.....
۵۷	۴.۱۴. دستورالعمل شکار پرند.....
۵۸	بخش دوم: شناخت محیط زیست حوضه آبخیز تالاب قره‌قشلاق
۶۰	۱. محیط فیزیکی.....
۶۰	۱.۱. موقعیت تالاب.....
۶۱	۲.۱. ژئومورفولوژی.....
۶۲	۳.۱. اقلیم.....
۶۳	۴.۱. هیدرولوژی.....
۶۳	۵.۱. حریم تالاب، مرز و کاربری اراضی.....
۶۴	۲. پوشش گیاهی.....
۷۳	۳. حیات و حش.....
۷۸	۱.۳. پستانداران.....
۹۰	۲.۳. پرندگان.....
۹۳	۳.۳. خزندگان.....
۹۳	۴.۳. دوزیستان.....
۹۳	۵.۳. ماهیها.....
۹۵	۴. محیط اجتماعی.....
۹۶	۱.۴. محدوده مطالعه.....
۹۷	۲.۴. روش تحقیق مطالعه اجتماعی.....
۹۸	۳.۴. جمعیت و مهاجرت.....
۱۰۱	۴.۴. گونه شناسی مشاغل.....
۱۰۱	۱.۴.۴. کشاورزی و تولیدات روستا.....
۱۰۲	۵.۴. نظام مبادله و توزیع.....

۱۰۵	 ۶.۴. قشر بندی اقتصادی روستا.
۱۰۵	 ۷.۴. نظام مصرف و هزینه.
۱۰۷	 ۸.۴. تقویم فصلی کار و استراحت.
۱۰۷	 ۹.۴. آموزش و تحصیلات.
۱۰۸	 ۱۰.۴. بهداشت و سلامت.
۱۱۰	 ۱۱.۴. مسائل زنان.
۱۱۱	 ۱۲.۴. مشکلات روستاها.
۱۱۶	 ۱۳.۴. ارتباط روستاییان با تالاب.

فهرست تصاویر

۴۷	تصویر شماره (۱): محدوده مطالعاتی منطقه شکار ممنوع تالابی قره قشلاق
۴۹	تصویر شماره (۲): مشارکت اهالی روستای قلعه در جانمایی پراکنش تنوع زیستی
۶۰	تصویر شماره (۳): نمایی از رودخانه نور - تالاب قره قشلاق
۶۴	تصویر شماره (۴): موقعیت تالاب قره قشلاق نسبت به دریاچه ارومیه
۶۹	تصویر شماره (۵): برداشت گیاهان تالابی از بستر فصلی تالاب با تراکتور
۷۰	تصویر شماره (۶): آلاله آبی موئین <i>Batracum trichophyllum</i>
۷۰	تصویر شماره (۷): هزارنی یا سوسن آبی <i>Butomus umbellatus</i>
۷۱	تصویر شماره (۸): تزک <i>Bolboschoenus martimus</i>
۷۲	تصویر شماره (۹): جوامع شور پسند، گونه غالب باتلاقی شور <i>Halocnemum strobilacea</i>
۷۲	تصویر شماره (۱۰): لونی <i>Typha</i> جلوی تصویر و جوامع درخت گز <i>Tamarix</i> (بولقون)
۷۴	تصویر شماره (۱۱): اهالی روستای قره قشلاق در حال گرفتن عکس یادگاری با گوزن زرد گریخته
۷۷	تصویر شماره (۱۲): رویاه معمولی
۷۷	تصویر شماره (۱۳): گرگ در مزارع قره قشلاق
۷۷	تصویر شماره (۱۴): خرگوش در میان زیاله ها
۷۷	تصویر شماره (۱۵): دوپای کوچک
۷۸	تصویر شماره (۱۶): عروس غاز
۷۹	تصویر شماره (۱۷): میش مرغ
۷۹	تصویر شماره (۱۸): کرکس مصری
۷۹	تصویر شماره (۱۹): خروس کولی دشتی
۸۰	تصویر شماره (۲۰): ماهی خورک ابلق در تالاب قره قشلاق (حاشیه زربنه رود)
۸۰	تصویر شماره (۲۱): ناج طلایی در قره قشلاق
۸۱	تصویر شماره (۲۲): چک
۸۱	تصویر شماره (۲۳): سلیم طوقی کوچک
۸۱	تصویر شماره (۲۴): درنای طناز
۸۸	تصویر شماره (۲۵): لک لک (همزیستی با مردم)
۸۸	تصویر شماره (۲۶): گنجشک، قرقی و کلاغ در قره قشلاق

۸۹	تصویر شماره (۲۷): کور کور سیاه
۸۹	تصویر شماره (۲۸): کبک چیل در قره قشلاق
۸۹	تصویر شماره (۲۹): سارگپه پابلند، کلاغ البق و کلاغ زاغی در زربنه رود، قره قشلاق
۹۰	تصویر شماره (۳۰): جغد کوچک
۹۰	تصویر شماره (۳۱): مار آتشی
۹۴	تصویر شماره (۳۲): لاسرتای مار چشم
۹۴	تصویر شماره (۳۳): سیاه ماهی، خانواده کپور ماهیان
۹۴	تصویر شماره (۳۳): صیادان دارای پروانه صید در روستای قره قوزلو
۹۴	تصویر شماره (۳۴): ماهیاسبه <i>Silurus glanis</i>
۹۴	تصویر شماره (۳۵): ماهیگیری، روز زمستانی در زربنه رود
۹۵	تصویر شماره (۳۶): تعیین محدوده مجاز صید ماهی
۹۷	تصویر شماره (۳۷): نمونه جلسات مشارکتی برگزار شده در روستاهای نمونه
۱۰۲	تصویر شماره (۳۸): نمودار مشارکتی بین مشکلات کشاورزی
۱۰۳	تصویر شماره (۳۹): نقشه واردات روستای قلعه
۱۰۴	تصویر شماره (۴۰): بازارچه هفتگی منطقه
۱۰۵	تصویر شماره (۴۱): قشر بندی اقتصادی روستای قلعه
۱۰۸	تصویر شماره (۴۲): نمایی از زیاله ها در اطراف روستای قره قوزلو و در حاشیه رودخانه چرچر
۱۰۹	تصویر شماره (۴۳): نمایی از فاضلاب روباز روستای قلعه
۱۱۱	تصویر شماره (۴۴): نمایی از پمپ های آب غیر مجاز کنار زربنه رود
۱۱۳	تصویر شماره (۴۵): درخت مشکل کم آبی، روستای قلعه، آبان
۱۱۷	تصویر شماره (۴۶): بهره برداری جامعه محلی از تالاب روستای قره قوزلو
۱۱۸	تصویر شماره (۴۷): تبعات خشک شدن زربنه رود، روستای قلعه
۱۱۹	تصویر شماره (۴۸): عکس شخصی یکی از اهالی روستای قره قوزلو، پر آبی قدیم زربنه رود
۱۱۹	تصویر شماره (۴۹): تغییرات صیادی روستای قره قوزلو
۱۲۰	تصویر شماره (۵۰): دلایل کم شدن ماهی و پرنده، روستای قلعه
۱۲۱	تصویر شماره (۵۱): نمایی از ابزار ساخته شده برای پنجر کردن چرخ های ماشین اداره محیط زیست
۱۲۲	تصویر شماره (۵۲): راهکارهای افزایش جمعیت پرندگان و ماهی در منطقه از دیدگاه اهالی
۱۲۲	تصویر شماره (۵۳): راهکارهای کمک به تالاب

فهرست جداول

۱۳	جدول شماره (۱): تعداد گونه‌های جانوری ثبت شده در منطقه شکار ممنوع تالاب قره‌قشلاق
۱۵	جدول شماره (۲): خلاصه ویژگی‌های تالاب
۱۷	جدول شماره (۳): ارزش‌های تالاب قره‌قشلاق
۱۸	جدول شماره (۴): تهدیدات تالاب قره‌قشلاق
۱۹	جدول شماره (۵): ذینفعان و گروه‌های ذریع مسئول و محدوده اثر آن
۲۴	جدول شماره (۶): هدف راهبردی یک: مدیریت جامع منابع آب در حوزه آبخیز و تامین حق آبه
۲۶	جدول شماره (۷): هدف راهبردی دو: حفاظت از تنوع زیستی تالاب قره‌قشلاق
۲۸	جدول شماره (۸): هدف راهبردی سه: بهره‌برداری پایدار از تالاب و مدیریت کاربری اراضی
۳۰	جدول شماره (۹): هدف راهبردی چهار: افزایش آگاهی در محدوده تالاب قره‌قشلاق و معیشت
۴۰	جدول شماره (۱۰): پایش کیفیت منابع آبی
۴۰	جدول شماره (۱۱): پایش کیفیت منابع آب
۴۱	جدول شماره (۱۲): پایش تنوع زیستی تالاب قره‌قشلاق
۴۲	جدول شماره (۱۳): پایش کاربری اراضی حوزه آبخیز تالاب قره‌قشلاق
۴۳	جدول شماره (۱۴): پایش وضعیت معیشت باطنی و میزان آگاهی و حساسیت نسبت به تالاب
۴۵	جدول شماره (۱۵): ریسک‌های مرتبط با برنامه پایش
۴۹	جدول شماره (۱۶): فهرست کاربری‌های اراضی منطقه شکار ممنوع تالاب قره‌قشلاق
۵۱	جدول شماره (۱۷): فهرست عوامل تعیین کننده حساسیت زیستگاه
۵۴	جدول شماره (۱۸): تطابق پهنه‌های حساسیت تالاب قره‌قشلاق با پهنه‌بندی‌های استاندارد جهانی
۵۴	جدول شماره (۱۹): جانمایی پیشنهادی کاربری‌ها با توجه به میزان سازگاری آن‌ها در پهنه
۶۱	جدول شماره (۲۰): واحدهای ژئومورفولوژی منطقه
۶۶	جدول شماره (۲۱): فهرست برخی گونه‌های گیاهی تالاب قره‌قشلاق
۶۸	جدول شماره (۲۲): تخریب پوشش گیاهی در قالب کاربری اراضی
۷۵	جدول شماره (۲۳): فهرست پستانداران، ویژگیها و درجه حفاظتی
۸۲	جدول شماره (۲۴): فهرست نام پرندگان مشاهده شده و درجه حفاظتی آنها
۹۱	جدول شماره (۲۵): طبقه بندی حفاظتی، زیستگاه و رژیم غذایی خزندگان
۹۲	جدول شماره (۲۶): طبقه بندی حفاظتی، زیستگاه و رژیم غذایی دوزیستان
۹۳	جدول شماره (۲۷): فهرست ماهیها
۹۶	جدول شماره (۲۸): تقسیمات سیاسی روستاهای نمونه
۹۹	جدول شماره (۲۹): جمعیت روستاهای منطقه
۱۰۰	جدول شماره (۳۰): روند جمعیت در شهرستانهای منطقه
۱۰۱	جدول شماره (۳۱): گونه شناسی مشاغل در منطقه

۱۰۳	جدول شماره (۳۲): صادرات، روستای قره قوزلو، تسهیلگر: زهرا غزنویان
۱۰۶	جدول شماره (۳۳): هزینه های رایج سه روستای مورد بررسی
۱۱۲	جدول شماره (۳۴): فهرست مشکلات روستاها
۱۱۴	جدول شماره (۳۵): دلایل و ریشه های کم آبی
۱۱۴	جدول شماره (۳۶): راه حلهای پیشنهادی
۱۱۵	جدول شماره (۳۷): پیامدها و اثرات کم آبی در منطقه

فهرست نقشه ها

۲۶	نقشه شماره (۱): موقعیت منطقه شکارممنوع تالاب قره قشلاق
۶۰	نقشه شماره (۲): کاربری ها و پوشش فعلی اراضی محدوده شکارممنوع تالاب قره قشلاق
۶۲	نقشه شماره (۳): پراکنش تنوع زیستی محدوده مطالعاتی
۶۳	نقشه شماره (۴): پهنه بندی محدوده شکارممنوع تالاب قره قشلاق
۶۵	نقشه شماره (۵): فعالیت های پیشنهادی تالاب
۱۰۶	نقشه شماره (۶): موقعیت روستاهای منطقه
۱۰۸	نقشه شماره (۷): ارتباط روستاها و تالاب قره قشلاق

فهرست نمودارها

۲۲	نمودار شماره (۱): مراحل تدوین برنامه مدیریت
۳۲	نمودار شماره (۲): ساختار سازمانی اجرای برنامه مدیریت جامع تالاب قره قشلاق
۳۶	نمودار شماره (۳): ساختار سازمانی مدیریت جامع تالاب و شرح وظایف کمیته محلی تالاب قره قشلاق
۳۸	نمودار شماره (۴): چگونگی و انواع پایش برنامه مدیریت جامع تالاب قره قشلاق
۴۸	نمودار شماره (۵): فرایند پهنه بندی در محدوده مطالعاتی منطقه شکار ممنوع تالاب قره قشلاق
۹۵	نمودار شماره (۶): مثلث توسعه پایدار
۱۰۵	نمودار شماره (۷): میانگین هزینه های ماهیانه سه روستای مورد بررسی
۱۱۷	نمودار شماره (۸): دینفعان محلی تالاب

سخن نخست

تدوین برنامه مدیریت جامع تالاب‌ها با رویکرد مشارکتی، ضمن افزایش آگاهی‌های بین بخشی ذینفعان موثر در زمینه مدیریت تالاب، با ایجاد شبکه‌ای از دانش بومی و فنی، زمینه برای استقرار ساختارهای مدیریت زیست‌بومی تالاب‌ها و در نتیجه حفاظت پایدار از آنها را فراهم می‌آورد.

منطقه شکار ممنوع قره‌قشلاق، یک نمونه منحصر به فرد در میان تالاب‌های اقماری دریاچه ارومیه است و از آنجا که تهیه برنامه مدیریت تالاب‌های اقماری به عنوان یکی از گام‌های تحقیق برنامه مدیریت جامع دریاچه ارومیه می‌باشد، تدوین طرح مدیریت آن با رویکرد مشارکتی و زیست‌بومی در اولویت قرار گرفت.

نظر به این که در روستاهای پیرامون تالاب قره‌قشلاق، همچون سایر سکونتگاه‌های حوضه دریاچه ارومیه، زندگی و معیشت مردم محلی تا حد زیادی به تالاب مرتبط است و مردم محلی اثر گذار و تاثیر پذیر از تالاب می‌باشند، دستیابی به یک الگوی مدیریتی مورد توافق ذینفعان، بویژه مردم محلی می‌تواند اولین گام برای حفاظت پایدار منطقه باشد. کتاب حاضر شامل برنامه مدیریت تالاب قره‌قشلاق و خلاصه‌ای از مطالعات پایه این تالاب، نتیجه کوشش‌های تیم پژوهشی و برگزاری نشست‌های متعدد و موفق با مردم و دست‌اندرکاران محلی موثر بر تالاب است که می‌تواند نقشه راه رسیدن به این مهم را ترسیم نماید.

امید است در راستای تحقق ماده ۱۸۷ قانون برنامه پنجم توسعه با اجرایی شدن ساختار طراحی شده در برنامه مدیریت در قالب کمیته محلی مدیریت تالاب، به ریاست فرمانداری بناب و دبیری ریاست اداره محیط‌زیست بناب و با مشارکت فعال کلیه دست‌اندرکاران محلی و با برقراری ارتباط موثر با ساختارهای مدیریتی حوضه آبخیز دریاچه ارومیه و انجام برنامه‌های اولویت‌دار که جهت مدیریت تالاب قره‌قشلاق احصا شده‌اند، یکی دیگر از حلقه‌های زنجیر اقدامات موثر برای احیا این تالاب و دریاچه ارومیه کامل گردد.

در پایان ضمن سپاس از نمایندگان جوامع محلی، دستگاه‌های دولتی و غیردولتی استانهای آذربایجان شرقی و آذربایجان غربی، از انجمن جوانان حافظ‌زمین (دامون) که در تهیه این سند و انتشار آن همکاری موثری داشتند قدردانی می‌نماییم.

محسن سلیمانی روزبهانی

مدیر ملی طرح حفاظت از تالاب‌های ایران

بیوک ریسی

مدیر کل حفاظت محیط زیست آذربایجان شرقی